

MISTERUL ȘI SENSUL MORȚII ÎN CREȘTINISM

Alex - Dominic CHIVARI*

ABSTRACT. *The Mystery and Meaning of Death in Christianity.* What is our hope as Christians? What are we looking forward to? What future does God have in store for us after we die? Will it involve this beautiful earth as well as all of creation? To raise these kinds of questions is to ask ourselves questions about eschatology, about realities and the end times. Given that, as we said above, the Christian faith is essentially eschatological, we eagerly await the coming of the Eschaton, having the hope of the coming of the age of salvation, of the establishment of the Kingdom of Heaven. Eschatology should occupy a central place in our Christian faith, because without a belief in the realities of the future, we have no hope.

Keywords: mystery of death, meaning of death, salvation.

Cuvinte cheie: misterul morții, sensul morții, eshatologie, mântuire.

Introducere

În conformitate cu cuvintele lui Karl Barth, „*dacă creștinismul nu este cu totul eshatologie minuțioasă, nu rămâne în ea nici o legătură cu Hristos*”, deoarece Mântuitorul ne-a adus speranța, eshatologia ne vorbește și despre speranță. Astfel, domeniul eshatologiei nu tratează doar despre viața de Dincolo, ci și despre speranța teologală care lucrează în această viață de acum.

* Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea de Teologie Greco-Catolică. Departamentul Oradea, alexdomynyk@yahoo.it.

¹ Cf. BARTH, Karl, *The Epistle to the Romans*, ed. Oxford University Press, London, 1933, p. 314.

Veșnicia este posibilă doar datorită Patimii, Morții și, mai ales, Învierii Mântuitorului, Dumnezeu adevărat și om adevărat. Învierea lui Isus Hristos, Fiul lui Dumnezeu reușește să demonstreze întreaga perspectivă asupra vieții celei veșnice. Astfel, în același timp în care Mântuitorul a introdus și arătat Împărăția Cerurilor în lume, El i-a demonstrat, de asemenea, omului că și Cerul este cu putință. Hristos le-a explicat celor care l-au urmat adevărul divin și felul în care viața veșnică funcționează. Această învățătură pe care discipolii au primit-o de la Isus a devenit imperioasă și absolută după învierea Sa din morți. Prin urmare, ce fel de opțiuni și alegeri îi prezintă omului Mântuitorul? În ce constă, după moarte, trăirea și comuniunea cu divinitatea pe parcursul întregii eternități?

1. Necesitatea fenomenului morții ca și consecință apăcatului

În perspectiva creștină, Dumnezeu dă întotdeauna viață, atât pe cea terestră, cât și pe cea de pe cealaltă lume. Este un Dumnezeu al Iubirii și al Vieții², iar nu al morții și suferinței. Astfel, moartea, fiind o consecință a libertății umane, „*încununează*”, am putea spune, orice viață umană, neputând fi detașată de celelalte fenomene ale vieții. Despre moarte se poate vorbi doar incluzând-o în datele antropologice fundamentale: Domnul Dumnezeu l-a creat și modelat pe om asemenea Chipului și Asemănării Sale (cf. Gen 1, 26³), introducându-l într-o relație și legătură specială cu Domnul, asemenea unei înrudiri⁴ cu El: „*Dumnezeu l-a creat pe om pentru nestrăicăciune și l-a făcut chip al eternității proprii.*” (Cartea Înțelepciunii 2, 23).

Astfel, această relație om – divinitate trebuie să fie înțeleasă ca una personală: omul a fost creat și chemat la existență de puterea cuvântului lui Dumnezeu, pentru ca, în virtutea libertății sale, să facă binele și, prin acesta, să răspundă la chemarea Creatorului. Omul trebuie să intre într-o comuniune tot mai strânsă cu divinitatea, și simte în sinea lui dorința ascunsă de a se desăvârși și sfinți,

² „*Isus i-a zis: Eu sunt Calea, Adevărul și Viața.*” - In 14, 6, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ed. Departamentul de Cercetare Biblică, Iași, 2016.

³ „*Și a zis Dumnezeu: „Să-l facem pe om după chipul și asemănarea noastră și să stăpânească peste peștii mării și peste păsările cerului, peste vite, peste tot pământul și peste toate reptilele care se târăsc pe pământ.”* - Gen 1, 26, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ed. Departamentul de Cercetare Biblică, Iași, 2016.

⁴ Asemănarea poate fi comparată cu legătura Tată-Fiu din Gen 5,3: „*Când avea o sută treizeci de ani, lui Adam i s-a născut un fiu după chipul și asemănarea lui și i-a pus numele Set.*” - Gen 5, 3, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ed. Departamentul de Cercetare Biblică, Iași, 2016.

pentru a putea răspunde fără rezerve iubirii lui Dumnezeu. O asemenea dorință poate să se împlinească numai în și prin Dumnezeu.

Totuși, în această legătură teandrică a intervenit răul, care a pătruns în lume din cauza șireteniei Diavolului, invidios pentru că Domnul l-a creat pe om ca ființă perfectă, răstălmăcind perspectiva omului asupra libertății sale. Omul, prin păcatele sale, a optat pentru moarte, nesupunându-se planului divin al lui Dumnezeu: în lume a apărut păcatul, ca trufie în fața planurilor Creatorului și, odată cu păcatul, moartea.

Moartea nu intră în planul lui Dumnezeu (cf. Gen 1-2), ci ea și-a făcut intrarea în lume din invidia Diavolului (Înț 2,24, cf. Gen 3,3-4.19). Domnul l-a creat pe om, magnum opus-ul Său, pentru viața cea nemuritoare (cf. Înț 4,4) și pentru nestrăciune (cf. Înț 2,23), adică pentru participarea la eternitatea fericită a lui Dumnezeu. Moartea este consecința păcatului strămoșesc, originar, iar primul om, deși constituit perfect, nemuritor, armonios, având o îmbinare desăvârșită trup-suflet, prin neascultarea față de unica poruncă divină primită, deși a fost avizat dinainte de ceea ce va urma, s-a lăsat ispitit și a decăzut, fiind pedepsit cu moartea.

Fenomenul morții este un fenomen inevitabil, fiind cel mai cu siguranță a se întâmpla, la un moment dat în viața omului. Nimeni nu poate să fugă de ea, fiindcă ea este moștenirea noastră ca oameni, consecința păcatului prim săvârșit de către om, apăsând omenirea până în zilele noastre. Și cu toate acestea, blestemul „*dumnezeiesc al morții a fost redus la jumătate prin venirea Răscumpărătorului. El a venit pe lume ca să mântuiască sufletul omului de veșnica moarte, să-l întoarcă la Creatorul lui printr-o reascultare a poruncilor Sale. Cei ce au călcat porunca lui Dumnezeu prin strămoșii lui și sunt deci apăsați de blestemul ancestral, pot totuși să scape de el, dacă vor asculta la rândul lor de poruncile lui Dumnezeu, transmise pe pământ prin proorocii legii vechi și prin Domnul nostru Iisus Hristos, prin poruncile Evangheliei Lui*”⁵.

Deși sufletul omului va fi reîntors la Creatorul Său după moarte, ca să dea socoteală de ceea ce a făcut în timpul trecătoarei vieți pământești cu trupul lui, Templul Spiritului Sfânt, acesta din urmă, fiind pământ⁶ se va întoarce înapoi în

⁵ Pr. MITROFAN, *Viața noastră după moarte*, Ed. Agapis, București, 2008, p. 4.

⁶ *În sudoarea frunții tale vei mânca pâine până te vei întoarce în pământul din care ai fost luat. Pentru că pământ ești și în pământ te vei întoarce” - Gen 3, 19, Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ed. Departamentul de Cercetare Biblică, Iași, 2016.

pământul din care a fost luat. Omul a fost plăsmuit din pământ pentru a lucra pământul: astfel, între om și pământ s-a dezvoltat o anumită solidaritate. Totuși, din cauza păcatului strămoșesc, această relație a fost desființată; lucrarea pământului devine o muncă titanică, chiar robie, deoarece omul a mâncat atunci când îi fusese interzis, în mod clar, acest lucru. Astfel, de acum încolo, omul va trebui să-și obțină mâncarea cu truda frunții sale. Totuși, aici se ridică o anumită problemă: moartea este pedeapsa și consecința păcatului neascultării divine – *stipendia peccati*. În context (cf. Gen 2, 9; 3, 22), se pare că moartea face parte încă de la început, din condiția creaturală a omului. Dar, ca și venerarea lui Dumnezeu care devine frică, la fel și moartea capătă o tonalitate tragică și deprimantă. Omul care voia să fie ca Dumnezeu, fără Dumnezeu descoperă absurditatea și mizeria proprie.

Fiecare om are propriul destin, un destin în care el își împlinește vocația, iubindu-L pe Dumnezeu și respectându-i prerogativele care îl vor conduce la fericirea terestră, temporală, și mai ales la cea cerească, veșnică; dacă omul se sustrage Planului Divin și se situează împotriva acestuia, pierzând timpul pentru a se bucura în mod hedonist, căutând doar plăcerea simplă, pământească, omul va atrage, bineînțeles și pe drept, pedeapsa meritată.⁷

Moartea este o experiență contradictorie și misterioasă care ne trezește tuturor reverență: chiar dacă aparent „*nu ne privește, de vreme ce – atâta vreme cât existăm – realitatea ei este îndepărtată și – atunci când ne atinge – noi nu mai suntem ca să o simțim (...) dar, cu toate acestea, simțim cu toții că marchează o teribilă ruptură în ceea ce alcătuiește individul și ceea ce îl definește în raport cu ceilalți*”.⁸ Astfel, moartea este o experiență înspăimântătoare pentru aceia care nu se ostenesec să Îl cunoască pe Domnul și Poruncile Sale, dar pentru cei doritori să-L iubească, moartea este o binefacere, fiind capătul suferințelor și al durerilor trupului, a neînțelegerilor, a neputințelor și muncilor istovitoare, mântuind sufletul din închisoarea cea coruptă a trupului neascultător și corupt, devenind întrevederea omului cu Dumnezeu și oferind pacea și odihna cea veșnică.⁹

Fenomenul morții s-a abătut așadar mai întâi asupra sufletului, care, fiind despărțit de Dumnezeu și fiind lipsit de viața cea dumnezeiască în urma păcatului

⁷ Cf. Pr. MITROFAN, *Viața noastră după moarte*, Ed. Agapis, București, 2008, p. 4.

⁸ ZETEA, Simona Ștefana, *Dincolo de pragul morții: elemente de escatologie*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2010, p. 47.

⁹ Cf. Pr. MITROFAN, *Viața noastră după moarte*, Ed. Agapis, București, 2008, p. 5.

originar, ajunge pătimitor, pieritor și stricăcios.¹⁰ Mai apoi, de la suflet trece la trup, așa cum spunea și Sfântul Grigorie Palama, cu privire la această bivalență tanatică, suflească și trupească, aducându-i doar suferințe: „*Moartea ivită în suflet din pricina neascultării, n-a stricat numai sufletul (...), ci a adus și asupra trupului necaz și pătimire, l-a făcut stricăcios și rob al morții. Căci murind omul lăuntric prin călcarea poruncii, atunci aude Adam cel pământesc cuvântul:*

«pământ ești și în pământ te vei întoarce» (Fac. 3, 19)”.¹¹

Domnul Dumnezeu este Creatorul a tot și a toate, fiind Izvorul Vieții celei Veșniceși Adevărate. Doar prin comuniunea cu El noi putem afla viața. Totuși, prin păcat, omul reziliază această comuniune teandrică, despărțindu-se de însuși centrul vieții, axându-se în schimb asupra propriului eu și divinizându-se pe sine. Omul, nefiind de la sine și pentru sine, potrivit ființării sale, nu poate să fie un model original, ci este doar o copie care trăiește în păcat și pentru sine. Astfel, conform Gen 2, 17, omul care păcătuiește trebuie să sufere moartea. El nu a mai dorit să se arate responsabil în fața lui Dumnezeu, ci el să fie ca Dumnezeu (cf. Gen 3, 5), căzând astfel în păcat.

Din cauza păcatului, omul nu mai poate experimenta apropierea lui Dumnezeu, care este de fapt, Cel care îl susține, experimentând mai mult frica de cufundare în neant, singurătatea, lipsa speranței, a soluției și îndoiala. Moartea, astfel, este trăită ca o catastrofă. De aceea, Karl Rahner vorbea despre „*voalarea morții*”¹², al cărei sens originar a fost ascuns: moartea nu mai este o întoarcere acasă, ci mai degrabă o expresie a lipsei relațiilor și a comunicării celui ce a păcătuțit, care, autodivizându-se și autopreamărindu-se, nu de rareori înțelege greșit dimensiunea lipsei de relație, care depășește cadrul personal, luându-o drept autonomie.¹³ În afară de sentimentul de izgonire și disperare, cel păcătos, centrat doar pe sine însuși, își poate mări și frica cu privire la judecata de după moarte, stresându-l.

¹⁰ Cf. Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii la statui*, XI, 2; Sf. GRIGORIE PALAMA, *Către maica Xenia*, 9; *Omilii*, 11.

¹¹ Sf. GRIGORIE PALAMA, *Către maica Xenia*, 10. Cf. 150 de capete despre cunoștința naturală, despre cunoașterea lui Dumnezeu, despre viața morală și despre făptuire, 51.

¹² RAHNER, Karl, *Zur Theologie des Todes*, Freiburg, 1958, p. 39 ș.u.

¹³ Cf. SCHEFFCZYK, Leo, ZIEGENAUS, Anton, *Dogmatica catolică*, Vol. 8: Viitorul creației în Dumnezeu. *Escatologie*, Ed. Sapientia, Iași, 2016, p. 66-67.

Așadar, dacă moartea este consecința păcatului, apare întrebarea dacă și protopărinții noștri, Adam și Eva, ar mai fi murit chiar dacă nu păcătuiau, dacă moartea ține, de fapt, în general de natura umană sau dacă natura umană a devenit muritoare prin păcat.¹⁴

Fragmentele biblice care au fost menționate mai devreme au dat impresia libertății originare a protopărinților față de moarte. De exemplu, Sinodul din Cartagina (418 d.Hr.) i-a anatemizat pe cei care au susținut că Adam, primul om, ar fi fost creat de la început muritor (conform DS 222¹⁵); de asemenea, Conciliul din Orange (529 d.Hr.) ar fi respins concepția că păcatul lui Adam nu ar fi dăunat omului întreg, care, „după trup și suflet, ar fi fost transformat în mai rău” (*non totum hominem, id est secundum corpus et animarum, in deterius commutatum*; DS 371¹⁶). Această formulare a intrat și în canonul 1 al Decretului pentru păcatul strămoșesc al Conciliului din Trento (cf. DS 1511¹⁷): va fi excomunicat și anatemizat

¹⁴ Posibilele excepții de la această regulă a universalității morții nu trebuie tratate aici mai aprofundat. De menționat ar fi Enoh (cf. *Gen* 5, 24; *Sir* 44, 16; *Evr* 11, 5) și Ilie (cf. *2Rg* 2, 11; *Sir* 48, 9), despre care în Antichitate, parțial, se presupunea că se vor întoarce pe Pământ înainte de Parusie, de revenirea lui Hristos, și vor muri în lupta contra Antihristului; în continuare, Maica Domnului (un caz improbabil de nemurire în concepția lui Finkenzeller: cf. J. FINKENZELLER, *Tod*, în *Marienlexikon*, VI) și, la urmă, cei vii la revenirea Lui: cf. *1Tes* 4, 14-17; *Fil* 3, 20 ș.u.; *1Cor* 15, 51.

¹⁵ Cf. DENZINGER, Heinrich Joseph Dominicus (et. al.), *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*:

Can. 1. Placuit omnibus episcopis ... in sancta Synodo Carthaginensis Ecclesiae constitutis: ut quicumque dixerit, Adam primum hominem mortalem factum ita, ut, sive peccaret sive non peccaret, moreretur in corpore, hoc est de corpore exiret non peccati merito, sed necessitate naturae, anathema sit.

¹⁶ Cf. DENZINGER, Heinrich Joseph Dominicus (et. al.), *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*: Can.1. Si quis per offensam praevaricationis Adae non totum, id est secundum corpus et animam, 'in deterius' dicit hominem 'commutatum', sed animae libertate illaesa durante, corpus tantummodo corruptioni credit obnoxium, Pelagii errore deceptus adversatur Scripturae dicenti: 'Anima, quae peccaverit, ipsa morietur' (Ez 18,20); et: 'Nescitis, quoniam, cui exhibetis vos servos ad oboediendum, servi estis eius, cui oboeditis?' (Rom 6,16); et: 'A quo quis superatur, eius et servus addicitur' (cf. 2 Petr 2,19).

¹⁷ Cf. DENZINGER, Heinrich Joseph Dominicus (et. al.), *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Freiburg im Briesgau, 1967:

Can. 1. Si quis non confitetur, primum hominem Adam, cum mandatum Dei in paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem et iustitiam, in qua constitutus fuerat, amisisse incurrisseque per offensam praevaricationis huiusmodi iram et indignationem Dei atque ideo mortem, quam antea illi comminatus fuerat Deus, et cum morte captivitatem sub eius potestate, 'qui mortis' deinde 'habuit imperium' (Hebr 2, 14), hoc est diaboli, 'totumque Adam per illam

cel care nu va mărturisi că Adam, după ce acesta a încălcat porunca divină, s-a „dat morții cu care Dumnezeu îl amenințase dinainte și, odată cu moartea, sclaviei sub puterea aceluia «care» după aceea «deține domnia morții, adică Diavolul» (Evr 2, 14) și că întregul Adam (...) după trup și suflet a fost transformat în mai rău”. De fapt, aici sunt sintetizate fragmentele biblice menționate anterior: moartea e o consecință a păcatului, mai exact, al celui strămoșesc, care acționează și operează asupra întregii omeniri, punând-o pe aceasta sub domnia morții, adică sub domnia Diavolului.

În ceea ce privește cea de-a doua întrebare, aceea despre eliberarea de moarte a omului din Paradis, ar trebui făcute mai întâi anumite diferențieri mai aprofundate.

În primul rând, viața lui Adam, primul om, ar fi „ajuns la final, căci aparținea timpului; însă acest final nu ar fi fost moartea așa cum o cunoaștem noi. Astfel, putem doar săspunem că ar fi existat un final care ar fi fost în același timp un început, o trecere, o transformare”;¹⁸ o asemenea continuare eternă și infinită a acestei vieți ar fi fost potrivnică și orânduirii divine și supranaturale a omului.

În al doilea rând, libertatea față de moarte a fost înțeleasă și în Tradiție ca și donum praeternaturale, drept urmare a unității dintre har și natură, însă niciodată ca fiind doar ceva natural.

Așadar, păcatului nu i s-a atribuit în Tradiție o anumită putere care să distrugă în așa măsură omul încât să poată să transforme și fizicul în structura sa degenerată.¹⁹ „Bineînțeles că păcatul a condus la rănirea omului în unitatea sa psihosomatică și, de aceea, și în ceea ce privește sufletul și trupul (cu care se păstrează *commutatio in deterius* dintre trup și suflet în sensul Conciliului din Trento), însă nu la o schimbare a naturii omului.²⁰ Referitor la libertatea de moarte a lui Adam, M. Scheeben²¹ stabilește că «omul doar pe baza naturii sale, și chiar cu ajutorul mijloacelor generale obișnuite ale alimentației, nu ar fi putut să-și păstreze prin puterea sufletului nemuritor viața sa trupească și că, pentru aceasta, are nevoie de providența extra- și supranaturală a lui Dumnezeu». Moartea ar fi «consecința

¹⁸ GUARDINI, Romano, *Die Letzen Dinge*, Würzburg, 1952, p. 12.

¹⁹ Cf. SCHEFFCZYK, Leo, ZIEGENAUS, Anton, *Dogmatica catolică*, Vol. 8: *Viitorul creației în Dumnezeu. Escatologie*, Ed. Sapientia, Iași, 2016, p. 68-69.

²⁰ Cf. SCHEFFCZYK, Leo, *Die Erbsündenlehre des Tridentinums im Gegenwartsaspekt*, FKTh 6 (1990), 18 ș.u

²¹ Cf. SCHEEBEN, Matthias Joseph, *Handbuch der katholischen Dogmatik*, II, Freiburg, 1878, nr. 554; de asemenea, LAIS, Hermann, *Dogmatik*, I, 143 ș.u., UU, 335 ș.u.; cf. Și HAMP, Vinzenz, *Paradies und Tod*, in Idem, *Weisheit und Gottesfurcht*, St. Ottilien, 1990, pp. 166-179.

constituției naturii sale» și și-ar avea rădăcinile în «natura însăși, și nu în păcat». La fel gândește și J.H. Oswald.²²

Păcatul a luat integritatea supranaturalului pus peste natura umană și, astfel, a făcut ca moartea să devină necesară atât pentru dimensiunea spirituală, cât și pentru cea fizică, așa cum este trăită acum după căderea în păcat.²³

2. Nemurirea sufletului

„*Adevăr îți spun, astăzi vei fi cu mine în paradis!*” (Lc 23, 43), îi spunea Isus Hristos, Domnul și Mântuitorul nostru, tâlharului de pe Cruce, care în ultima sa clipă a vieții și-a recunoscut faptele sale față de aproapele și față de Dumnezeu, căindu-se sincer pentru ele. Niciodată nu este prea târziu pentru om, pe acest pământ, cât timp mai are puterea necesară să-și recunoască păcatele și greșelile.

Tema nemuririi și învierii sufletului, în ultimele decenii, a făcut obiectul unei întrebări ce a modificat, puțin câte puțin, întreaga panoramă a teologiei și spiritualității. Teologul luteran Oscar Cullmann a formulat această chestiune în modul cel mai dramatic și concis: „*Dacă, în zilele noastre, cerem unui creștin mediu, să fie protestant sau catolic, intelectual sau nu, să spună ce ne învață Noul Testament asupra sorții individuale a omului, despre ce se întâmplă cu omul după moarte, răspunsul va fi, cu câteva excepții, «nemurirea sufletului». Sub această formă, o astfel de opinie este una din cele mai grave necunoașteri a creștinismului*”²⁴ deoarece, în limbajul creștin nu ar trebui să se vorbească de nemurirea sufletului, ci doar de subzistența sa după moarte și de învierea cu adevărat a omului în întregimea sa, conform schemei „dualiste” trup – suflet.²⁵

²² OSWALD, Johann Heinrich, *Escatologie*, Panderborn, 1869, p. 20: „că *posse non mori* sau nemurirea lui Adam paradiziac nu a fost o calitate necesară naturii sale, ci o consecință a acțiunii divine mărețe; *non ipsiusnaturae vi sed divino erat immortalis*, așa cum spune și *Catehismul roman*”. - *Catehismul Bisericii Catolice* (München, 1993) învață (nr. 1008): „Deși omul avea o natură muritoare, Creatorul nu l-a destinat pentru moarte”.

²³ SCHEFFCZYK, Leo, ZIEGENAUS, Anton, *Dogmatica catolică*, Vol. 8: *Viitorul creației în Dumnezeu. Escatologie*, Ed. Sapientia, Iași, 2016, p. 69.

²⁴ Cf. CULLMANN, Oscar, *Unsterblichkeit der Seele oder Auferstehung der Toten?*, ed. Kreuz, Stuttgart, 1969, p. 19.

²⁵ Cf. BENEDICT, Papa XVI / RATZINGER, Joseph, *Moarte și viață veșnică*, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, București, 2012, pp. 126-127.

Abordarea fenomenologiei și misterului morții din perspectiva creștinismului presupune întotdeauna acceptarea de premise antropologice, adică acceptarea alcătuirii și creării omului din două părți/dimensiuni, una materială și una spirituală, trup și suflet (ce alcătuiesc, împreună, o singură și unică natură), respectiv acceptarea nemuririi acestuia. Procesul morții, în esență, înseamnă încheierea itinerariului uman terestru, în dimensiunea temporală și spațială; în timp ce trupul se năruie și revine în pământul din care a fost creat (cf. Gen 3, 19), sufletul său intelectual și rațional continuă să subziste, păstrându-și întreaga individualitate și funcțiile sale (precum memoria, gândirea, conștiința de sine, imaginația, capacitatea de bucurie/tristețe), putând vorbi de fericirea sau nefericirea veșnică, de Rai sau Iad, despre care vom discuta în capitolele viitoare. *„Caracterul nemuritor al sufletului decurge, din punct de vedere filozofic, din trăsăturile substanței sale imateriale simple; mai mult, din punct de vedere teologic, afirmăm că sufletul este «spirit de origine divină». Așadar, credem în nemurirea sufletului date fiind caracteristicile naturii sale și dată fiind revelația asupra voinței lui Dumnezeu ca sufletul să fie nemuritor (nu putem nega faptul că lui Dumnezeu îi stă în putere a menține în viață ori a distruge sufletul, dar știm că Dumnezeu l-a chemat la viață și vrea viața și fericirea lui, iar nu nefericirea și distrugerea sa).²⁶ Prin urmare, dacă moartea și degradarea trupului sunt fapte constatabile, credința noastră în înviere (esența credinței creștine după cum afirmă Sfântul Paul) trebuie să presupună credința în supraviețuirea sufletului, deoarece în absența unei continuități a persoanei sub această formă nu putem vorbi de darul unei noi vieți și o înviere apersoanei”²⁷*

Este un lucru evident că învierea este cu adevărat un act al Atotputerniciei lui Dumnezeu, dar, este la fel de evident că pentru ca această înviere să fie realizată, este necesară și un subiect al învierii, lucru care nu ar fi posibil dacă fenomenul morții ar fi echivalat cu o cădere în neființă. Chiar dacă Creatorul, Domnul și Dumnezeu nostru are, fără doar și poate, puterea să scoată ființa din neființă, nu ar mai avea totuși rost să vorbim despre o „înviere”, fiind mai adecvat și mai necesar a folosi termenul de „creație”. Învierea, este cu adevărat un nou început, este un nou început pentru o ființă deja creată. Dacă nu am putea recunoaște

²⁶ TODORAN, Isidor, ZĂGREAN, Ioan, *Teologia dogmatică. Manual pentru seminariile teologice*, Ed. Renașterea, Cluj, 2000, p. 335.

²⁷ ZETEA, Simona Ștefana, *Dincolo de pragul morții: elemente de escatologie*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2010, pp. 52-53.

supraviețuirea și subzistența sufletului după moarte, s-ar pierde în totalitate sensul și credința în misterele mântuirii, ale judecății finale, a lucrării harului divin, deoarece această „ființă nou creată” nu ar fi experimentat și cunoscut viața pământească, nefiind mântuită prin meritele lui Hristos, Patima, Moartea și Învierea Sa pierzându-și semnificația, neavând de ce să fie judecată. Așadar, pentru a primi viața cea nouă a celui înviat, persoana umană trebuie să continue să existe într-un anumit fel. O asemenea intuiție a subzistenței spirituale a omului o putem găsi în toate culturile și credințele religioase ale lumii, de la sheol-ul iudaic, la hades-ul greco-roman, de la prezența străbunilor în credințele animiste, la migrarea sufletelor în reîncarnare și metempsihoză din spațiul asiatic. Pe baza unei asemenea intuiții, cât și în lumina Revelației, în iudaism s-a consolidat credința în viața după moarte și înviere.²⁸

Astfel, ca și în multe alte sisteme religioase și filosofice, precum cele de mai sus, creștinismul „privește moartea, ca fenomen în sine, drept despărțirea sufletului de trup prin ieșirea sufletului din trup. Această definiție a morții apare cu constanță în textele patristice, indiferent de tematica lor²⁹ și se reflectă în slujbele Bisericii”.³⁰ Dat fiind că sufletul, darul divin al Creatorului, este principiul vital al trupului, însușindu-l, structurându-l, punându-l în mișcare și păstrându-l viu, în momentul morții și al despărțirii hilemorifice, trupul din care sufletul iese devine inert, nemișcat, încetând a mai fi un organism, elementele constitutive pierzându-și legătura și unitatea, descompunându-se³¹ și reîntorcându-se în țărâna din care a fost luat. Sufletul, în

²⁸ Cf. NICOLAS, Jean-Hervé, *Synthèse dogmatique. De la Trinité à la Trinité*, Éditions Universitaires / Éditions Beauchesne, Freiburg/Paris, 1985, pp. 585-586.

²⁹ A se vedea, printre altele, scrierile patristice, precum: Clement Alexandrinul, *Stromate*, VII, XII, 71, 3; *Patericul*, Seria anonimilor, nr. 1491 (N491); Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, XXXIII; Sf. Grigorie de Nyssa, *Contra lui Apollinarie*, XVII, PG 45, 1153D; Sf. Grigorie de Nazianz, *Poeme morale*, XLIV, 25, PG 37, 947A; Sf. Grigorie Palama, *Către maica Xenia*, 9; Sf. Grigorie cel Mare, *Dialoguri despre moarte*, IV, 7, 9; Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre mângâiere în fața morții*, II, 1; *Omiliile la statui*, V, 3; *Tâlcuiri la Epistola a doua către Corinteni*, X, 2.

Iar dintre autorii mai recenti din ambientul ortodox: BOULGAKOV, Serge, *L'Echelle de Jacob*, ed. L'Age d'Homme, Lausanne, p. 70; Sf. IUSTIN, Popovici, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe*, vol. V, Lausanne, 1997, p. 364; VLACHOS, Hierotheos, Met., *Life after Death*, ed. Orthodox Book Centre, Athens, pp. 51-52; VASSILIADIS, Nikolaos, *The Mystery of Death*, ed. Orthodox Brotherhood, Atena, 1993, pp. 95-98.

³⁰ LARCHET, Jean-Claude, *Tradiția ortodoxă despre viața după moarte*, Ed. Sophia, București, 2006, p.67.

³¹ Vezi Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic*, 8; Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Psalmul XLVIII*, 5.

schimb, continuă să subziste, moartea devenind astfel doar o despărțire alegăturii trup-suflet. Desprinzându-se de viața trupului și de legătura cu trupul, sufletul este deposedat de toate acele facultăți ale sale care țin de trupesc, acestea rămânând doar simple potențialități. Acest moment poate fi comparat cu cel îndată după concepere, mai înainte de a se forma deplin trupul, în starea de embrion și fetus, moment în care sufletul este pe deplin prezent în trup, împreună cu toate puterile sale, dar trupul nu este îndeajuns de format și dezvoltat pentru a-i permite sufletului să le exercite.³²

Din moment ce sufletul își păstrează doar starea spirituală în care l-a aflat moartea, rămânând fără facultățile specifice trupului, îi este cu neputință, de acum înainte să se mai schimbe în vreun fel sau altul, din mai multe motive. Unul dintre motive ar fi că „dacă moartea ar putea să schimbe starea sufletului, s-ar pierde continuitatea persoanei, și în viațade dincolo Petru n-ar mai putea fi recunoscut ca fiind Petru, nici Pavel, ca Pavel”.³³

Totodată, fiind lipsit de ocaziile vieții pământești, precum acelea de a-și exercita virtuțile sau de a rezista ispitelor, sufletul nu mai are cum să se comporte altfel sau să ducă o altă viață, rămânând neschimbat. „Chiar dacă în lumea de dincolo sufletul ar voi din toată ființa sa să se schimbe și să înceapă o nouă viață, cu totul alta decât cea dusă pe pământ, el nu poate face acest lucru în nici un chip. Nu mai poate s-o facă pentru că-i lipsește trupul, fără de care omul nu este om și nu poate să hotărască și să acționeze liber; îi lipsesc totodată locurile și tovărășiile pământești, care-i dau prilej de fapte bune și de mântuire. Altfel spus, pe lumea cealaltă sufletul nu mai poate să se pocăiască, pentru că acolo rodesc cele pe care le-a sădit aici (...). aceasta ne învață Sfânta Scriptură numind cele de pe pământ «semănături», iar viața de dincolo, «seceriș» (Gal 6, 7-8)”.³⁴

3. Explicarea fenomenologiei morții și învierii din perspectivă soteriologică în cadrul Evangheliei Apocrife după Nicodim – „Descensus Ad Inferos”

În epoca actuală, dată fiind multitudinea de credințe diferite, religii, culte și curente care încearcă să-i explice și să ofere omului simplu de astăzi „calea spre

³² A se vedea și LARCHET, Jean-Claude, *Terapeutică bolilor mintale*, Ed. Sophia, București, 1997, pp. 46-47.

³³ *Dogmatica Bisericii Ortodoxe*, vol. V, Lausanne, 1997, p. 369.

³⁴ *Ibidem*, p. 370.

mântuire”, observăm că fenomenul căutării mântuirii ocupă un loc central, de unde complexitatea și varietatea fiecărei dintre acestea. Nu mai puțin variată este diversitatea căilor, mijloacelor sau mediatorilor de mântuire propuși de religii. Conceptul de mântuire este așa de esențial în fiecare religie încât se poate spune că diferențele dintre religii și caracteristicile fiecăreia sunt determinate în principal de modul de a concepe mântuirea.³⁵ Astfel, nu avem cum să nu ne întrebăm: care cale trebuie aleasă? Ce înseamnă cu adevărat mântuirea? De unde știm că avem o cale spre mântuire, dacă aceasta există? Acestor întrebări le răspunde într-o mare măsură soteriologia.

*„Soteriologia (cf. grec. Σωτήρ – Mântuitorul, σωτηρία – „mântuirea” și ó λογος) este disciplina teologică aparținând teologiei dogmatice, care are ca obiect de studiu „mântuirea”, atât sub aspectul „salvării” sau „eliberării” sufletelor, așa cum o întâlnim în cadrul istoriei comparate a religiilor și a concepțiilor filosofice, cât mai ales sub aspectul mântuirii „în” Isus Hristos, revelată și tratată de către soteriologia creștină”.*³⁶

Punctul central al soteriologiei creștine rezidă în credința în persoana lui Isus Hristos, Dumnezeu Adevărat și Om Adevărat, Mântuitorul neamului omenesc. Întregul corp al Noului Testament face referire chiar la predicile lui Isus și la rolul său privind mântuirea și venirea Împărăției Cerurilor. Astfel, întrucât în predica lui Isus Hristos Împărăția este prezentată ca transcendentă, întrucât deplina sa realizare este așteptată la sfârșitul istoriei, termenul mântuire folosit de creștini a dobândit în mod prevalent o conotație transcendentă sau escatologică: se referă la viața veșnică sau la starea definitivă de fericire la care este chemat fiecare om, la salvarea oamenilor din păcat și pentru a le arăta calea mântuirii celei veșnice, viața de apoi, Paradisul.

Existența post-mortem, viața de după moarte, a fascinat mereu imaginarul mental al persoanei umane, care dorea să înțeleagă această problematică, dând un chip văzut unei realități de nevăzut, o realitate care se supune cu greu cunoașterii obișnuite, raționale. Putem observa că această atracție față de necunoașterea pe care o comportă moartea a fost un punct de interes și pentru literatura antică, aceasta

³⁵ CHINEZ, Isidor, *Soteriologia (mântuirea) creștină, Examen doctoral*, Universitatea din București, Institutul Teologic Romano-Catolic, București, 2006, p. 9.

³⁶ BUZALIC, Alexandru, *Hristologie și Soteriologie, Curs An II, Uz intern*, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea de Teologie Greco-Catolică, Departamentul Oradea, p. 4.

conservând primele incursiuni umane în lumea sub-pământeană, oferindu-le acestor incursiuni statutul de experiențe sacre, sapiențiale, experiențe trăite doar de persoane alese, cel mai adesea de origine semi-divină. Asemenea multor opere care prezintă „viața de după moarte” și diversele katabasis-uri (coborâri) în lăcașurile morților, precum Odiseea³⁷ lui Homer, Eneida³⁸ lui Vergilius sau Divina Comedia lui Dante Alighieri, cu celebra frază „Lăsați orice speranță, voi cei ce intrați aici”³⁹, și tradiția creștină are o operă soteriologică în Evanghelia apocrifă a lui Nicodim și partea sa integrantă, katabasis-ul Ad Inferos. Coborârea în Iad a Mântuitorului se regăsește și în Crezul Apostolic (Symbolum Apostolicum) și cel Atanasian (Quicumque Vult), prezentând descinderea lui Isus în Iad înainte de Înviere pentru a-i salva pe dreptii și sfinții afectați de păcatul protopărinților care au murit înainte de venirea sa și a-i duce în Rai.⁴⁰

„Coborârea în infern” – descensus ad inferos – trimite la anumite texte scripturistice, precum Evangheliile Canonice, dezvoltând într-un stil narativ texte precum 1Pt3, 8; Ef4, 8-10; Lc 23, 43; Mt 27, 52. „Tema eliberării dreptilor din Iad este specifică preocupărilor secolului al II-lea Evanghelia lui Nicodim relatează evenimentele legate de misterul pascal, ajungându-se în cele din urmă la evenimentul morții lui Isus pe cruce, descrise de Evanghelia după Matei (Mt. 27, 51-54)”⁴¹

Cu privire la katabasis-ul lui Isus în împărăția Sheolului, s-a afirmat că „sâmbăta sfântă stă, ca mister între cruce și înviere, nu la periferie, dar în centrul întregii teologii”⁴²

Observăm aici importanța, simbolismul și teologia Sâmbetei Mari, Învierea fiind încununarea Misterului Pascal și săvârșirea actului mântuirii. Dacă înainte

³⁷ HOMER, *Odiseea*, XI.

³⁸ VERGILIUS, *Eneida*, VI.

³⁹ ALIGHIERI, Dante, *Divina Comedie, Infernul*, Cântul III, 9.

⁴⁰ Cf. *Harrowing of Hell*, site New World Encyclopedia, https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Harrowing_of_Hell, accesat 12.06.2020, ora 14:15.

⁴¹ BUZALIC, Alexandru, *Hristologie și soteriologie, Curs An II, Uz intern*, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea de Teologie Greco-Catolică, Departamentul Oradea, p. 32.

⁴² MAAS, Wilhelm, Maria, «*Discese all'inferno*». *Aspetti di un articolo di fede dimenticato*, în: *Communio*, 55 (1981), p. 29.

Sheolul era o închisoare de moarte, în Isus devine cale de răscumpărare. Luarea în stăpânire a *Sheolului* de către Hristos înseamnă că Porțile Împărăției morții au fost nimicite, distruse („*moartea și infernul au fost aruncate în iazul cu foc*” - Ap 20, 14), omul revenind la viață, fiind capabil de a fi mântuit, fiind eliberat de haosul infernului și de condamnarea la nimicnicie. Prin moarte Isus este cufundat în această situație de extremă părăsire. A experimentat deci părăsirea, solitudinea, inerția totală, caracteristici ale Împărăției morții. Sfânta Scriptură, însă, ne spune că nu a rămas copleșit de aceasta: „*nu a fost abandonat infernului, nici trupul său nu a văzut putrezirea*” (Fap 2, 31). Cel Sfânt a fost dezlegat „*de durerile morții, deoarece nu era posibil să fie ținut sub puterea ei*” (Fap 2, 24). De fapt, el are „*putere asupra morții și asupra infernului*” (Ap 1, 18; cf. 1Cor 15, 26). De aceea, moartea este obligată să-i restituie pe prizonierii săi: „*moartea și infernul au dat înapoi morții care erau în ele*” (Ap 20, 13; cf. Mt 27, 52: „*mormintele s-au deschis și multe trupuri ale sfinților morți au înviat*”).

„Fiul Omului a coborât în abisul extremei părăsiri, dar pentru a o înfrânge prin legătura indestructibilă a comuniunii sale de iubire trinitară. Descensus-ul/katabasis-ul devine astfel o posibilitate de exod, dar și de urcare. Reprezintă mâna întinsă a Fiului lui Dumnezeu către fiii omului, care sunt „morți”, dar prin aceasta nu abandonați destinului lor de anihilare și de lipsă de semnificație existențială. În locul solitudinii perene a eu-lui, Isus poartă oferta comuniunii lui „noi”. De fapt, deși se află în moarte și deci în situația îndepărtării extreme de Dumnezeu, Isus nu era lipsit de comuniunea de caritate cu Tatăl în Spirit. Locul cel mai „apneumatic” se transformă astfel într-o situație de caritate și de mântuire trinitară”⁴³

Dincolo de acest aspect „*spre jos*”, „*katabasis*” este și un moment de eliberare „*înapoi*”, „*spre trecut*”. Isus mort este solidar cu oamenii care au trăit înainte de el, un exemplu extrem de valabil fiind și reprezentarea iconografică a Coborârii la Iad. De aceea eliberarea sa se extinde și la ei, la protopărinții Adam și Eva, profeții, toți oamenii drepecți și sfinți ai omenirii. Istoria mântuirii și salvării nu are repercusiuni doar în prezent și în viitor, dar are consecințe și în trecut. Nu există bariere temporale și spațiale pentru mântuirea inaugurată de moartea răscumpărătoare a lui Hristos.

⁴³ cf. *Ibidem*, p. 37.

Sâmbăta sfântă a lui Isus este mântuirea tuturor vinerilor de pătimire și moarte ale tuturor celor care aparțin comunității umane.⁴⁴

Ad Inferos prezintă cu exactitate darul pe care Isus Hristos îl oferă oamenilor: scoaterea din păcat/moarte și oferirea Împărăției Cerurilor. Vechiul Adam, protopărintele și reprezentantul neamului omenesc, cel care a adus păcatul strămoșesc în viețile oamenilor, îl întâlnește pe Noul Adam, Hristos cel Înviat, Domnul și Mântuitorul neamului omenesc; mâna omului, care s-a desprins o dată cu păcatul de mâna creatoare a lui Dumnezeu, este din nou cucerită pentru Dumnezeu de mâna re-creatoare a lui Hristos. Opera săvârșită deja de Hristos prin biruința asupra morții este eficientă și nu mai trebuie să fie repetată în istorie.

În fine, în apocriful Ad Inferos avem și o problemă legată de interpretarea mântuirii; acest lucru se datorează faptului că nu ni se oferă o viziune juridică a răscumpărării, cu toate că aceasta poate să fie extrasă din contextul valorii morale a întregii opere de mântuire a lui Hristos. Astfel, se caută explicarea fenomenologiei mântuirii omului, atât trup, cât și suflet, într-o perspectivă antropologică și metafizică în care sufletul subzistă după moarte, iar trupul devine glorificat odată cu venirea Parousiei. *„Fericirea înseamnă numai vederea lui Dumnezeu, acest lucru fiind posibil prin vederea lui Isus Hristos, om și Dumnezeu. Omul mântuit subzistă în lumina divină adusă de Hristos în lumea văzută și nevăzută, cei care sunt în suferința iadului sunt în întunericul din afara Împărăției”*.⁴⁵

4. Sensul creștin al morții - reflecții concluzive

După cum am putut observa în ideile precedente, moartea poate fi definită drept „răsplată a păcatului strămoșesc”, adevărata moarte nefiind despărțirea trup-suflet – moartea trupestă fiind, în lumina Învierii lui Hristos, doar o trecere de la o etapă la alta, o etapă tranzitorie – ci mai degrabă despărțirea sufletului prin păcat de Dumnezeu. Creatorul l-a destinat și l-a creat pe om pentru viață, dar, prin păcat, acesta a pierdut harul nemuririi.

Evident, esența teologică a acestui model dualist este afirmarea că miezul spiritual al persoanei este fără de moarte, că sufletul scapă de pierire și goliciune, că

⁴⁴ Cf. CHINEZ, Isidor, *Soteriologia (mântuirea) creștină, Examen doctoral*, Universitatea din București, Institutul Teologic Romano-Catolic, București, 2006, p. 134-138.

⁴⁵ BUZALIC, Alexandru, *Hristologie și Soteriologie, Curs An II, Uz intern*, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea de Teologie Greco-Catolică, Departamentul Oradea, p. 46.

niciodată nu trebuie să se confrunte cu deplina și totala goliciune a neființei. Moartea, prin urmare, nu este o radicală și penetrantă amenințare, nici o înfrângere care să ne lase în bucăți, ci doar o coruperea trupului pe care sufletul îl părăsește.

Tradiția creștină a acordat întotdeauna o mare atenție ajutorării și asistenței, atât fizic, cât și spiritual, a oamenilor. Iubirea de Dumnezeu și de aproapele sunt primele și cele mai importante porunci pe care un bun credincios trebuie să le respecte. În cadrul Evangheliei după Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan, Hristos le spune discipolilor Săi: „Aceasta este porunca mea: să vă iubiți unii pe alții, așa cum v-am iubit eu” (In 15, 12).

Valoarea vieții umane în raport cu porunca lui Dumnezeu a fost revelată chiar de la începutul creației. Binecuvântarea vieții umane pentru supunerea fidelă și credincioasă față de rânduielile divine ale Creatorului a fost stabilită în juxtapunere cu blestemul morții oferit de păcat și nesupunere. Dat fiind că Dumnezeu cel viu posedă, în mod intrinsec, însăși viața, și dat fiind că moartea intră în conflict direct cu această intenție a Domnului de a fi cu magnum opus-ul Său, cea mai mare Creație a Sa, în viață, Creatorul a promis că binecuvântarea Sa divină se va extinde la fiecare generație de urmași ai proto-părinților Adam și Eva. (Ps 119, 90-93⁴⁶). Acest lucru înseamnă că, în ciuda existenței și necesității blestemului morții, Dumnezeu a prevăzut și „binecuvântarea, viața pentru totdeauna” (Ps 133, 3⁴⁷). Urmașii lui Adam în Epoca Vechiului Testament, deși surprinși de enigma morții, nu au fost abandonați de Creatorul lor. Legământul pe care același Dumnezeu l-a stabilit de bunăvoie cu familia aleasă a lui Avraam avea să asigure, prin garanție divină, binecuvântarea lui Dumnezeu cel viu pentru familiile tuturor urmașilor lui Adam (Gen 22, 18 - „Prin neamul tău vor fi binecuvântate toate neamurile, pentru că ai ascultat de glasul meu”; Apoc 5, 9 - „și cântau un cântec nou, spunând: „Vrednic

⁴⁶ „Fidelitatea ta dăinuie din neam în neam; tu ai întemeiat pământul și el se menține. Din porunca ta, totul dăinuie până astăzi, căci toate te slujesc pe tine. Dacă legea ta n-ar fi fost desfătarea mea, atunci poatecă aș fi pierit în mizeria mea. În veci nu voi uita învățăturile tale, căci prin ele mi-ai dat viață,” - Ps 119, 90-93, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ed. Departamentul de Cercetare Biblică, Iași, 2016.

⁴⁷ „Este ca roua de pe Hermon, care coboară pe Munții Sionului; pentru că acolo Domnul a orânduit binecuvântarea, viața pentru totdeauna.” - Ps 133, 3, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ed. Departamentul de Cercetare Biblică, Iași, 2016. Motivarea binecuvântării în acest psalm este o profesiune de credință în Dumnezeu. Adverbul acolo se referă și la v.1, unde este subliniată importanța fraternității, și la v. 3, când se referă la munții Sionului, arătând că binecuvântarea lui Dumnezeu este și izvorul bucuriei frățești și al prosperității vieții religioase și sociale din Sion.

ești tu să primești cartea și să desfaci sigiliile sale pentru că ai fost înjunghiat și ai cumpărat pentru Dumnezeu prin sângele tău [oameni] din toate triburile, limbile, popoarele și națiunile”). Prin urmare, intenția Creatorului de la început, aceea de a fi împreună cu creatura Sa în viața pe care El însuși I-a dat-o, nu a putut fi împiedicată de instituția blestemului morții.⁴⁸

Creștinismul consideră moartea drept un capăt de drum, la sfârșitul căruia nu mai există posibilitatea alegerii, de a opta pro sau contra lui Dumnezeu. „Omul trăiește și moare doar o dată, deoarece, de-a lungul întregii sale existențe pământești, el este chemat să-și construiască, prin felul său de a trăi, soarta vieții viitoare, din Împărăția Cerurilor, aflându-se în comuniunea sfinților, sau din afara ei, auto-excluzându-se din starea de sfințenie și de comuniune cu Creatorul. Dacă moartea pare a fi un moment grav, viața în sine nu este un lucru mai puțin dificil, fiind construită dintr-o serie de momente și evenimente în care suntem puși mereu în fața alegerii: „viața este timpul mântuirii pe care trebuie să-l prețuim ca atare, convinși fiind de greutatea fiecărui gest, gând sau cuvânt, dar și de posibilitatea convertirii după orice inerentă cădere. Și aceasta nu dintr-un sentiment de teamă privind lipsa de răbdare ori îndurare a lui Dumnezeu, căci îndurarea și răbdarea lui sunt infinite. Problema este că perseverența noastră în păcat și amânarea convertirii ne pot condamna”.⁴⁹ Prin urmare, în această perspectivă, îndemnul Creatorului la pocăință îl putem interpreta, apropiindu-se Împărăția Cerurilor, drept cheie a predicării pe care a făcut-o Domnul Isus Hristos pe pământ.

Un exemplu prin care putem observa această greutate a alegerii din viața noastră terestră, trecătoare, și importanța acestora în perspectiva vieții veșnice ni-l oferă însăși Sfânta Scriptură prin parabola din Evanghelia după Sfântul Luca, aceea a bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr (Lc 16, 19-31) sau prin diversele epistole neotestamentare, precum cele către Evrei⁵⁰ sau Corinteni⁵¹.

⁴⁸ . JENNINGS, Toby Vincent, *A Biblical Portrait of Death as the Qualifier of Both the Ethic and Value of Human Life*, 2012, p. 293.

⁴⁹ ZETEA, Simona Ștefana, *Dincolo de pragul morții: elemente de escatologie*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2010, p. 78.

⁵⁰ „Și după cum oamenilor le este dat să moară o singură dată, iar după aceasta este judecata, tot la fel și Cristos, după ce s-a jertfit o dată ca să ia asupra sa păcatele celor mulți, se va arăta a doua oară, fără păcat, pentru a-i mântui pe cei care îl așteaptă.” - Evr 9, 27-28, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ed. Departamentul de Cercetare Biblică, Iași, 2016.

⁵¹ „Căci noi toți trebuie să ne prezentăm înaintea tribunalului lui Cristos pentru ca fiecare să primească,

Drept aceea, persoanele care și-au trăit viața pământească conform prescripțiilor divine, „bineplăcuți fiind Domnului”, devenind un exemplu pentru ceilalți (cf. Sir 44, 16), pot socoti, într-adevăr, asemenea Sfântului Apostol Pavel, că moartea nu este un blestem sau o damnare, ci un câștig⁵², fiind pe deplin conștienți de superioritatea vieții celei veșnice în raport cu viața terestră⁵³. Astfel, în esență, pentru un bun creștin, încrezător în exemplul faptelor sale și în iubirea și iertarea divină, moartea devine speranță.

Cardinalul Joseph Ratzinger / Papa Benedict al XVI-lea menține, de asemenea, unitatea cu alte dimensiuni ale vieții care sunt proiectate în viitor. A doua enciclopică a sa a fost intitulată *Spe salvi*⁵⁴, „salvată prin speranță” (cf. Rom 8, 24⁵⁵) și prezintă interesul său pentru viața de apoi, care, cu toate acestea, a apărut mult mai devreme. În eshatologia pe care a elaborat-o în anii '70 ai secolului precedent, Joseph Ratzinger a intenționat să elaboreze o disciplină biblică și istorică, critică și credincioasă în același timp. El a aplicat metoda teologică în general asupra problemei viitorului și a vieții de apoi. El a încercat astfel să reunească în primul rând cazurile aparent contradictorii ale istoriei, metafizicii și eshatologiei. Teologii au discutat acest subiect de-a lungul a două secole: dacă atenția față de trecut ar trebui să ne facă să uităm prezentul și, mai presus de toate, viitorul, Ratzinger crede că eternitatea le cuprinde pe toate deodată și că perspectiva creștină trebuie să fie un participant la această viziune supratemporală. Din termenul *historia salutis*, teologul german a ajuns la dimensiunea ontologică de a fi creștin: nu totul putea fi pur devenind salvific. Mântuirea este istorie și ontologie în același timp. Istoria mântuirii acționează în

pentru ceea ce a făcut cât timp a fost în trup, fie bine, fie rău.” - 2Cor 5, 10, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ed. Departamentul de Cercetare Biblică, Iași, 2016.

⁵² „căci pentru mine a trăi este Cristos, iar a muri este un câștig.” - Fil 1, 21, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ed. Departamentul de Cercetare Biblică, Iași, 2016.

⁵³ Cf. CROCE, Vittorio, *Allora Dio sarà tutto in tutti. Escatologia cristiana*, Ed. Elledici, Leumann (Torino), 1998, pp. 145-146; Cf. NICOLAS, Jean-Hervé, *Synthèse dogmatique. De la Trinité à la Trinité*, Éditions Universitaires /Éditions Beauchesne, Freiburg/Paris, 1985, p. 599; Cf. TODORAN, Isidor, ZĂGREAN, Ioan, *Teologia dogmatică. Manual pentru seminarile teologice*, Ed. Renașterea, Cluj, 2000, p. 333.

⁵⁴ Scrisoarea enciclopică *Spe salvi* a suveranului pontif Benedict al XVI-lea către episcopi, preoți și diaconi, către persoanele consacrate și către toți credincioșii - *Despre speranța creștină*, 19 dec. 2007.

⁵⁵ „căci în speranță am fost mântuiți. Dar speranța care se vede nu este speranță, deoarece cum ar putea spera cineva ceea ce vede? Însă, dacă sperăm ceea ce nu vedem, atunci așteptăm cu răbdare.” - Rom 8, 24-25, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ed. Departamentul de Cercetare Biblică, Iași, 2016.

prezent, în prezentul în care trăiește fiecare credincios. În acest sens, el critică și mitul progresului. Nu totul se va îmbunătăți prin simplul fapt de schimbare: trecutul are și valoarea sa în prezent, în timp ce trebuie actualizat în fiecare moment al istoriei.⁵⁶

Viitorul trebuie să fie ancorat în trecut, în prezent și, mai presus de toate, în eternitate. Astfel, „principiul speranței” (Prinzip Hoffnung) este ceva real, dar – pentru Ratzinger – trebuie să treacă prin persoana lui Isus Hristos, în care toate aceste dimensiuni sunt unite; mai mult, regatul se identifică cu însăși persoana sa. Ea recuperează astfel categoriile de progres, viitor și speranță, dar întotdeauna cu înrădăcinarea ontologică necesară în eternitate, după cum am spus, și cu o temelie hristologică fermă. Viitorul este Hristos și Împărăția Sa glorioasă, amintește Ratzinger, în comparație cu numeroase utopii pământești:

„Isus a răspuns: „Împărăția mea nu este din lumea aceasta. Dacă împărăția mea ar fi fost din lumea aceasta, slujitorii mei s-ar fi luptat ca să nu fiu dat pe mâna iudeilor. Dar acum împărăția mea nu este de aici” (In 18, 36). O anumită eternitate trebuie să rămână în fiecare om mântuit, ceea ce ar fi punctul culminant al unui proces de transformare în Hristos înviat. Această divinizare/cristificare a omului mântuit va avea, de asemenea, loc într-un mod cu totul deplin – dacă propria noastră libertate și voință ne-o vor permite – în momentul morții. Totuși, acesta nu va fi un proces „automat”, străin libertății noastre. În acest sens, aprecierea existențialistilor față de această dimensiune inalienabilă a persoanei trebuie menținută și în timpul, și după moarte. Libertatea decide asupra viitorului, în același timp că se abandonează – fără să dispară sau să se dizolve – în mila lui Dumnezeu.

Viața cea veșnică este rodul Milei și Dreptății Domnului, precum și rodul libertății noastre. De aceea, potrivit lui Ratzinger, eshatologia – libertate adjuvantă – trebuie să fie mai presus de toate „teologia învierii”, căci în acest eveniment istoric se află cheia întregii noastre vieți viitoare. Ontologia, eshatologia și istoria mântuirii se reunesc într-un mod unic în învierea lui Hristos, care se identifică cu Împărăția Cerurilor lui Dumnezeu; astfel, eshatologia depășește, în mod plener, orice utopie pământească. Este mai mult decât ea, și, deasemenea, real, profund real. În același

⁵⁶ A se vedea și BLANCO, Paolo, *La teologia de Joseph Ratzinger*, pp. 263-286; HOFMANN, Paolo, *Benedikt XVI - Einführung in sein theologisches Denken*, pp. 130-136; BOEVE, Lieven, «Christ, humanity and salvation», în BOEVE, Lieven, și MANNION, Gerard, *The Ratzinger reader: mapping a theological journey*, pp. 72- 75; ROWLAND, Tracey, *Benedict XVI. A guide for perplexed*, pp. 71-113; KOCH, Kurt, *Das Geheimnis des Senfkorns*, pp. 49-56, pp. 276-279; VALLIN, Pedro, «Jesucristo, el eskathon», în RICHI ALBERTI, Gabriel, (ed.), *Jesucristo en el pensamiento de Joseph Ratzinger*, pp. 305-334.

mod, teologul bavarez a susținut actualitatea conceptului de suflet nemuritor – care a fost pus sub semnul întrebării ca fiind prea filosofic – fără a renunța la propriile sale evoluții personaliste. Potrivit acestuia, acest concept constituie cea mai coerentă explicație a evenimentelor post-mortem. Nici măcar nu va fi nerezonabil să vorbim despre anima separata, înainte de învierea definitivă a cărnii. Când vorbește despre veșnicie și înviere, despre rai, iad și purgatoriu, Ratzinger menține schema dialogică obișnuită, personalistă, comunitară, hristologică și trinitară.

Așadar, în concluzie, înțeles fiind faptul că trupul nu este de fapt o închisoare pentru suflet, ci o componentă a naturii umane, moartea este în mod inevitabil percepută și înțeleasă ca o pierdere care stârnește omului, în mod natural, repudiere și respingere. În moarte poate fi găsită ascunsă și o mică doză de absurd, care este resimțită de creștin, și este înțeleasă, în lumina revelației divine, „pornind de la realitatea că moartea nu face parte din planul inițial allui Dumnezeu, implicând deopotrivă o atitudine penitențială, de vreme ce este plata păcatului. Este firesc ca omul să simtă o durere la moartea celor dragi – Cristos însuși a plâns la moartea lui Lazăr - dar nu este legitim să ne întristăm precum aceia care nu au speranță (1Tes 4, 13).

Dezgustul față de moarte, și deopotrivă înfrângerea lui sunt atitudini care disting omul de orice altă creatură⁵⁷. Totuși, dezgustul și frica față de moarte pot fi depășite prin credință și speranță. Moartea în și pentru Hristos, moartea care este pregătită de o viață sfântă, trăită conform prescripțiilor divine, este moartea care dobândește un sens total pozitiv,⁵⁸ dar nu pentru că ar putea fi evitată sau anulată, în vreun anumit fel, din punct de vedere fizic, ci pentru că ea duce la comuniunea sfinților, la comuniunea cu Dumnezeu, prin credință, speranță și iubire.

⁵⁷ ZETEA, Simona Ștefana, *Dincolo de pragul morții: elemente de escatologie*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2010, p. 86.

⁵⁸ „Atunci, am auzit un glas din cer, spunând: „Scrie! Fericiți cei morți, cei care de acum mor în Domnul. Da, fericiți, spune Duhul, căci se vor odihni de oboselile lor, căci faptele lor îi urmează” - Ap 14, 13, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ed. Departamentul de Cercetare Biblică, Iași, 2016.